

OSMANLI DEVLETİ ESNAF TEŞKİLATI VE DÖNEM GÖRSELLERİNDE YER ALAN KILIK KIYAFET ÖZELLİKLERİ

*The Ottoman Guild System and the Features of the Clothing
Characteristics Existed in The Illustrations of This Period*

Ahu Fatma MANGIR*

Özet

Osmanlı Devletinde sosyal, kültürel ve ekonomik yapının en önemli unsurlarından biri, temelleri ahilik geleneklerine dayanan esnaf teşkilatıdır. Osmanlı esnafı belirli düzenlemeler, sıkı kurallar ve gelenekler çerçevesinde yapılanmıştır. Dönemin sosyal, ekonomik ve askerî hayatına önemli katkıları olan esnaf teşkilatının belirlemiş olduğu kurallardan biri de teşkilat üyelerinin kılık kıyafetleri ile ilgilidir. Belirlenen kurallar dâhilinde düzenlenen esnaf kılık kıyafetleri, Osmanlı Dönemi erkek giyimi ile paralellik göstermektedir. Bununla beraber esnaf grupları içinde bazı önemli farklılıklar Osmanlı esnafının birbirinden görünüm olarak da ayrılmasını sağlamıştır. Çalışmada betimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma modeli çerçevesinde dönem görselleri ile birlikte yazılı dokümanlar ve belgeler incelenmiştir. Ulaşılan görsel ve dokümanlar farklı esnaf gruplarını temsil edecek şekilde sınıflama yapıldıktan sonra, giysi özellikleri bakımından farklılık arz edenler ve görsellerde net bilgilere ulaşılan veriler çalışma kapsamına alınmıştır. Toplamda 15 farklı esnafın (fırıncı, attar, aşçı, berber, helvacı, tulumbacı, çiğerci, simitçi, hamal, kahveci, saka, peyk, çömlekçi, bekçi, kayıkçı) yer aldığı çalışmada, görsel kaynak olarak minyatür, gravür, kartpostal, resim ve fotoğraflar kullanılmıştır. Esnaf giyiminde ergonomik koşulların dikkate alınarak giysilerin şekillendiği, katlı giyim özelliklerinin esnaf giyiminde devam ettirildiği ve şedd ile şalvarın sembolik ve işlevsel

Makale Geliş Tarihi: 02.10.2024, Makale Kabul Tarihi: 10.12.2024

Araştırma Makalesi/Künye: MANGIR, Ahu Fatma, “Osmanlı Devleti Esnaf Teşkilatı ve Dönem Görsellerinde Yer Alan Kılık Kıyafet Özellikleri”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi (TÜRKAD)*, C. 1, S. 2, Aralık 2024, s.133-166.

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi - Moda Tasarımı, E- Posta: ahumangir@selcuk.edu.tr ORCID: 0000-0002-0345-8944

anlamda esnaf giyiminin ortak ve ayrılmaz parçaları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, kültürün sürdürülebilirliği kapsamında, geleneksel giysi tarzlarının gelecek kuşaklara aktarılması ve yapılacak olan alan araştırmalarına örnek teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar kelime: Osmanlı Esnafı, Esnaf Giyimi, Geleneksel Giyim

Abstract

One of the most significant elements of the social, cultural, and economic structure of the Ottoman Empire was the guild system, which was rooted in the traditions of Ahilik (the fraternity system of tradesmens). The Ottoman craftsmen were organized within a framework of specific regulations, strict rules, and traditions. One of the rules established by the guild, which contributed significantly to the social, economic, and military life of the period, concerned the attire of the guild members. The attire of craftsmen, characterized by these rules, was parallel to the men's clothing of the Ottoman period. However, there were notable differences between the various guild groups, which allowed them to be visually distinguishable from each other. In this study, using a qualitative research model within the framework of descriptive research methods, written documents and period illustrations are analyzed. After classifying the visual materials and documents to represent different guild groups, those that demonstrated clothing differences and provided clear information are included in the scope of the study. This paper, which includes 15 different guilds (baker, herbalist, cook, barber, confectioner, fireman, liver seller, bagel seller, porter, coffee seller, water carrier, footman, potter, watchman, and boatman), used in miniatures, engravings, postcards, paintings, and photographs as visual sources. The conclusion of this study claims that the ergonomic conditions were considered in shaping the craftsmen's clothing, layered clothing features were maintained, and both the şedd (belt) and şalvar (baggy trousers) were symbolic and functional, forming an integral part of the guild attire. The originality of this study is that it is significant in terms of transferring traditional clothing styles into future generations as part of cultural sustainability and provides scientific outcomes for future field studies.

Keywords: Ottoman Craftsmen, Craftsmen's Attire, Traditional Clothing.

Giriş

Osmanlı Devleti Döneminde, toplumunun en önemli yapı taşlarından biri şüphesiz ki esnaf teşkilatıdır. Osmanlıda, ekonomik olduğu kadar sosyal ve kültürel hayatın da önemli bir parçası olan esnaf teşkilatı, temellerini ahilik gelenekleri ile şekillendirilmiş ve belirli kurallar dâhilinde işleyiş gösteren bir yapılanmaya sahip olmuştur. Osmanlı esnaf teşkilatının temeli sayılan ve 13. yüzyılda Anadolu’da ilk kez ortaya çıkan ahilik teşkilatı, ekonomik olduğu kadar ahlaki, sosyal ve askerî alanlarda da söz sahibi olmuştur. Selçuklu Döneminde kurulup geliştirilen ahi teşkilatı, Osmanlı Devletinin son dönemlerine kadar sosyal ve ekonomik hayatın önemli bir parçası durumundadır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin Osmanlı Devleti’ne bırakmış olduğu en büyük miras olan ahi teşkilatı¹ 19. yüzyılın sonlarına kadar toplum üzerinde etkilerini sürdürmüştür. Osmanlı döneminde esnaf teşkilatı belirli kurallar dâhilinde çalışmasına rağmen her esnaf kolu kendine özel gelenekler belirlemiş ve mesleklerine bir pir seçmişlerdir². Osmanlı dönemi esnaf teşkilatının en önemli özelliklerinden biri de bu gelenekler doğrultusunda şekillenen kıyafet özellikleridir. Her esnaf grubu kendileri için belirlenen kıyafetleri giymekle yükümlü kılınmıştır. İlk dönemlerde insanlığın temel ihtiyacı olarak kullanılan giysiler zamanla kişilerin sosyal ve ekonomik durumundan, psikolojik ve kültürel yapısından etkilenerek mesleklere göre de çeşitlendirilmiştir. Ayrıca, farklı kültürlerin farklı bakış açıları ile de şekillenen giysiler, ortaya çıkış amaçlarından farklı bir boyutla, sembolik anlamları da içeren bir gösterge şeklini alıp sadece örtünmek amacıyla değil, karşı tarafa mesaj göndermek amacıyla da kullanılır hâle gelmişlerdir. Osmanlı’da giysiler, toplumun din, mevki, meslek gibi farklılıklarının en somut göstergesi olmuştur. Kişilerin toplum içerisindeki yeri üzerinde taşıdığı giysi çeşitleri ile belirgin bir şekilde ayrılmış ve belli kurallarla kimin nasıl giyineceği belirlenmiştir. Osmanlı Devleti’nde, halk ve esnaf kendileri için belirlenen kıyafetleri giymeleri konusunda belirli kanunlarla zorlanmıştır. Mesela, saray giysilerinde tercih edilen renklerin,

¹ Oktay Subaşı, “Osmanlı Esnafının Sosyo Ekonomik ve Kültürel Hukuku” *Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü*, İstanbul 2019, (Yüksek Lisans Tezi), s. 21.

² Ahmet Kal’a, “Esnaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s.423-621.

kumaşların ve giysi kesim ve modellerin halk tarafından kullanılması yasaklanmıştır³. Herkesin kendi mensup olduğu grubun gereğince giyinmesi ve başlıklarını takılması hususunda kanunlar çerçevesinde yürürlükler uygulanmıştır. Bu kurallar toplumun en önemli yapılanmalarından birini oluşturan esnaf teşkilatında da sıkı sıkıya uygulanmıştır. Osmanlı’da esnaf teşkilatı Tanzimat dönemine kadar belirli kurallar dâhilinde giyinmiştir⁴. Esnaf teşkilatı üyeleri, ahi gelenekleri doğrultusunda belirlenen kuralları dikkate alarak kendi esnaf birliklerinin belirledikleri kıyafetler ile genel görünümde bir bütünlük oluşturmuşlardır. Bu dönemde üretimde söz sahibi olup üretilen ürünleri tüketici ile buluşturan farklı esnaf gruplarının mesleklerini de yansıtan kendine özgü giyim şekillerinde farklılıklar dikkat çekicidir⁵. Esnaf teşkilatı üyeleri, giysi tarz ve şekillerinde, toplumun genel yapısına ve icra edilen mesleğin gerekliliklerine uygun şekilde giyinmeyi gelenek hâline getirmişlerdir. Esnaf giysilerinin çeşitliliği Anadolu topraklarına gelip burada incelemeler yapan ve gördüklerini hem resim hem de fotoğraflarla somutlaştıran yabancı araştırmacı, seyyah ve diplomatların ortaya koyduğu kıymetli eserlerinden öğrenebildiğimiz gibi ünlü gravür sanatçıların gravürlerinden ayrıca dönemin tüm etkinliklerini resmeden minyatür ustalarının çalışmalarından, ressamların resimlerinden ve kartpostallardan incelenmektedir. Dönem eserlerinde ayrıntıları ile ele alınan esnaf kıyafetleri, toplumun önemli bir birimi olan esnaf teşkilatının düzen ve tertibinin en somut örneği olarak da görülebilir. Teşkilatın giysi şekillerinin ve özelliklerinin yanı sıra ahiliğin bir devamı olarak giysilere yükledikleri sembolik anlamlar da giysi parçalarının önemini artmasını sağlamaktadır. Sembolik olarak da büyük öneme sahip olan, ahi teşkilatı ve daha sonra lonca teşkilatı üyelerinin en önemli giysi parçaları şedd ve şalvardır. Şalvarın ahilerin en önemli kıyafetlerinden biri olmasının sebebi fütüvvete girmek için şalvar giymenin bir şart olarak sunulmasıdır⁶. Tüm

³ Deniz Güner, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kıyafet yasakları” *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, C.37, 2023, s. 598-608.

⁴ Oktay Subaşı “Osmanlı Esnafının Sosyo Ekonomik ve Kültürel Hukuku”, s. 27.

⁵ Emine Koca, Fatma Koç, “19 Yüzyıl Osmanlı Gezici Esnaflarının Giyim Kuşam Özellikleri”, *Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Kahramanmaraş Sempozyumu*, 2013, s.3.

⁶ Nurgül Kılınç, “Şalvar”, *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 3, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017, s. 527.

esnaf teşkilatında belirli ritüeller doğrultusunda giyilen şalvar, kesimlerinde farklılıklar arz etse de esnafın genel görünümünü belirleyen en önemli giysi parçası olmuştur. Kelime anlamı olarak sıkı bağlamak ve sıkı bağlanmak anlamında kullanılan şedd, tasavvufta tabi olunan yola sadık kalmak, tasavvuf şeyhine teslim olmak ve vefa borcu gütmek anlamında kullanılmaktadır⁷. Esnaf teşkilatı üyeleri tarafından ahilik geleneğinin bir devamı olarak kullanılan şedd belli törenlerle esnaf teşkilatı üyelerine ustaları tarafından bağlanmıştır. Osmanlı esnafı mesleğini icra ederken benimsediği tüm diğer kurallar gibi kılık kıyafet konusunda da belirli bir düzen tertip içerisinde bulunmaya dikkat etmiştir. Başlıklardan ayakkabılara kadar tüm giyim kuşam, belirlenen kurallar ve icra edilen mesleğin gereklilikleri doğrultusunda şekillenmiştir. Bu çalışmada, Osmanlı esnafının genel yapısı ve bu genel yapıya uygun olarak belirli kurallar dâhilinde oluşturulan kıyafet özellikleri incelenmiştir. Çalışmada dönem görsellerinden faydalanılarak giysilerin genel özellikleri anlatılırken dönemin önemli belgelerinden elde edilen bilgiler ile giysi parçaları hakkında bilgiler verilmiştir.

1. Osmanlı Esnaf Sisteminin Genel Yapısı

Osmanlı ekonomisinde esnaf teşkilatının devlet ekonomisine katkısı oldukça büyüktür. Osmanlı'da esnaf teşkilatı Anadolu Selçuklu Devleti döneminde ortaya çıkan ahilik teşkilatının bir devamı niteliğinde olup Osmanlı ticari hayatın vazgeçilmezi olmuştur⁸. Osmanlı ekonomisinin genel zihniyet yapısı esnaf teşkilatı üzerinde etkisini fazlasıyla belli etmektedir⁹. Ekonomide böylesine söz sahibi olan Osmanlı esnaf teşkilatı son derece disiplinli çalışan, belirli kurallara bağlı kalarak hizmet sunan bir yapılanmaya sahiptir. Osmanlı dönemi esnafı ile ilgili pek çok kaynak genel kurallar dâhilinde, belirli bir düzen içerisinde teşkilatlandıklarını ve sayıca çok olduklarını yazmaktadır. Osmanlı

⁷ Muhammet Atasever, “Yesevî’de Bel Bağlamak”, *Asia Minor Studies*, C.11(1), 2023, s. 5.

⁸ Selahattin Bayram, “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları” *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 21, 2021,s. 81-115.

⁹ Kübra Dinçer, “19. yy Osmanlı Esnaf Birliklerinin ve Mensubu İşyerlerinin Şirketlere ve Cemiyetlere Dönüştürme Denemesi ve Sonuçları” *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016*, (Yüksek Lisans Tezi), s.1.

Devletinde esnaf, zanaatkâr ya da meslek sahibi olanların tam sayısını vermek ya da hangi meslek alanında kaç esnafın hizmet verdiğini belirtmek ve Osmanlı'da bir meslek sahibi olan esnafların isimlerini tam olarak yazabilmek de mümkün değildir¹⁰. Sayıları binleri bulan esnaf çeşitliliğinde temel prensipler ahilik ile paralel çizgilere sahiptir. Osmanlı Devletinin zamanla büyüüp çok uluslu bir yapıya dönüşmesi, ahilik sisteminde değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Ahi teşkilatına gayrimüslimlerin girememesi Osmanlı Devletinde lonca sisteminin geliştirilmesini ve esnafların lonca teşkilatı altında toplanarak bir birlik oluşturmasını sağlamıştır. Osmanlı esnaf teşkilatında sistem ahilikte olduğu gibi hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Yapılanmada hiyerarşi; esnaf şeyhi, yiğitbaşı, usta, kalfa ve çırak gibi bölümlerden oluşturulmuştur¹¹. Esnafın hile yapması, yolsuzluğa yönelmesi, müşterisini aldatması gibi durumlarda büyük cezalar uygulanmıştır. Esnafın alacağı ve satacağı ürünlerin piyasa değeri belli olup defterlere kaydedilmiştir. Bu değerlerin dışına çıkıp karaborsacılık yapan esnafa şiddetli cezalar verilmiştir. Osmanlı İmparatorluğunda dükkân açmanın, esnaf olmanın belli kuralları vardır. Bu dönemde her isteyen esnaf olamamaktadır ve istediği yere istediği dükkânı da açamamaktadır. Bir ustanın yanında çıraklık yaparak sanatı tam olarak öğrenmek, kurallara uygun olarak çalışarak usta olup şedd kuşananlar dükkân açma hakkı edinebilmektedir¹². Her esnafın bulunduğu yerde, kazada veya şehirde açılacak dükkân sayısı devlet tarafından belirlenmiştir. Bu sayının üzerine çıkılacak ise devletten izin alınması gerekmektedir. Usta ve çırak sayısı da devletin belirlediği kurallar ile sınırlandırılmıştır. Osmanlı döneminde esnaf teşkilatında terfiler belirli törenler dâhilinde yapılmıştır. Bu törenlerde esnaf adayına belirli ritüellerle tören öncesinde kendisi için özel hazırlanan giysiler giydirilmiştir¹³. Giysi şekilleri de diğer tüm esnaf kuralları gibi uyulması

¹⁰ İbrahim Güler, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Esnaf ve Zanaatkârları ve Sorunları Üzerine Gözlemler” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, 2000, s. 125.

¹¹ Fahriye Bayram ve Ülkü Altındağ, *Topkapı Sarayı Arşivinden 19. Yüzyıl Fotoğrafları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2008, s.81.

¹² Zafer Yıldırım, “Osmanlı Devleti’nde Esnafın Genel Özellikleri ve XVIII. Yüzyıl Konya Esnafıyla İlgili Bazı Tespitler”, *International Journal Of New Approaches In Social Studies*, C. 5(1), 2021, s. 314.

¹³ Halil Emre Akbaş vd., “Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile Karşılaştırılması” *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, 2018, s.184.

gereken esnaf kuralları arasında yer almaktadır. Bu ritüellere ve kurallara uymadan açılan dükkânlar kapatılmıştır ve cezai işlemler uygulanmıştır. Osmanlı Devleti esnaf teşkilatında, gedik denilen bağımsız dükkân açma hakkına sahip oluşumlar da bulunmaktadır. Osmanlı'da gedik, esnaf teşkilatında İslam hukukundaki tasarruf hakkı anlamının dışına çıkararak esnaflara verilen bir tür imtiyaz veya ayrıcalıktır¹⁴. Gedik hakkına sahip olmak Osmanlı topraklarında dükkân açabilmek için gerekli bir şart olarak görülmüştür. Gedik sahibi olmak bir sanat ve ticaret ile uğraşabilme hakkını gayrimüslim esnaflara da sağlamaktadır. Osmanlıda sadece gedik hakkına sahip olan gayrimüslimler ticaret yapıp, herhangi bir sanat dalı ile uğraşma hakkını elde edebilmişlerdir. Bu dönemde her isteyen esnaf olamadığı gibi bağlı bulunulan gedik ya da lonca dışında, başka bir alanda da esnaflık yapması mümkün değildir. Osmanlı loncaları ve gedikleri günümüzdeki modern işçi sendikalarına benzemektedir, fakat Osmanlı dönemi esnaf teşkilatında sistem çok daha geniş kapsamlı, daha karmaşık ve ciddi kuralları olan bir işleyişe sahiptir. Bu yapılanmalarda her esnaf mesleğinin ayrı bir loncası veya gediği mevcuttur ve bunlar bir arada konfederasyon şeklinde de teşkilatlanmıştır¹⁵.

2. Osmanlı Esnaf Giyiminin Genel Özellikleri

Sosyal bir varlık olan insanoğlu, kıyafetlerini biçimlendirirken, doğa koşulları, sosyo-ekonomik durum ve dini inançlar doğrultusunda tercihlerde bulunup, giysilere bir iletişim aracı görevini de yüklemiştir. Giysi türü ya da modeli, renk ve süsleme özellikleri giysilerin tercih edilme sebebi olabildiği gibi, giyside bu özellikler, belirli bir grubu, bir mesleği ya da bir statüyü belirtmek amacı ile de kullanılabilir. Sosyal yaşamda giysiler, bir yönleriyle kişilerin cinsiyetlerini, ekonomik durumlarını gösterirken diğer yandan bireylerin mesleklerini, dolayısıyla toplum içerisindeki statülerini belirlemektedir¹⁶. Çok uluslu bir yapının sonucu olarak çok çeşitli giysi türlerinin görüldüğü Osmanlı Devletinde de farklı dine mensup ya da farklı mesleklere sahip vatandaşlar arasında

¹⁴ Nuran Koyuncu, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlgası" *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26(2), 2018, s.48.

¹⁵ Serenti, "Osmanlı'da Lonca Teşkilatı ve Esnaflık" Erişim adresi: <http://www.Serenti.Org/Osmanlıda-Lonca-Teskilati-Ve-Esnaflık/>, 11.06.2024

¹⁶ Ayten Arıç Sezer, "Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.22, (64-65-66), 2006, s.142.

giysi türleri bakımından farklılıklar görülmektedir. Bu dönemde halkın giyim kuşam şekli kıyafet nizamnameleri ile belirlenmiş, tüm halkın genel görünümü ile mensubu olduğu gruba paralel bir görünüme sahip olması zorunlu hâle getirilmiştir¹⁷. Giysi tarihinde ekonomik koşullar ya da din, giysilerin çeşitlenmesinde temel etken olarak görülse de icra edilen meslekler de giysilerin şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Osmanlı da giysilerinin çeşitlenmesinde, giysi türlerinde farklılıkların oluşmasında meslek çeşitliliğine göre farklılıkların oluşturulması büyük önem taşımaktadır¹⁸. Osmanlı'da toplumun önemli bir kesimini oluşturan esnaf teşkilatı kılık kıyafet özellikleri ile diğer tüm halktan farklılıklar arz etmiştir. Osmanlı'da Türk giyim kuşamının bir devamı olarak alt bedende şalvar, üst bedende gömlek ya da iç gömlek, üzerine kaftandan oluşan giyim şekli hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılmıştır. Bu dönemde giysilerin dışında kemerlerin yanı sıra, başlıklar ve giysi süsleme de kullanılan ayrıntılar sınıf, meslek ve rütbe farklılıklarının belirlenmesinde bir araç olarak kullanılmıştır¹⁹. Osmanlı'da halkın büyük bir bölümünü oluşturan esnaf teşkilatı hem dinin etkisi ile şekillenen hem de icra ettikleri mesleğin gereklilikleri ile belirlenen bir giysi tarzına sahiptir. Esnaf teşkilatının giysileri belirli kurallara göre düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerde temel amaç devletin düzenini sağlamaktır. Örneğin esnafın giydiği kıyafetlerde ölçülü olması beklenmiş, kullanılan kumaşlarda ve süsleme özelliklerinde gösterişten kaçınılmıştır. Bu uygulama ile de esnafın çok para kazanıp israf etmesinin önüne geçilmiş ve esnafın rüşvet alması, yolsuzluk yapması engellenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti dönemi giysileri hakkında bizlere derinlemesine bilgi veren ve giysi türleri hakkında yorum yapılmasını sağlayan seyyahların yazılı notları, sanatçıların resim, gravür ve minyatür çalışmaları, bürokratlar ve bürokrat eşlerinin günlük yazıları ve mektupları dönem esnaflarının, halkın en önemli giyim tarzı olan katlı giyim geleneğine sahip olduklarını göstermektedir. Osmanlı esnafının (hamallar, sakalar,

¹⁷ Reşat Ekrem Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitap Evi, İstanbul 2002, s.24.

¹⁸ Elif Özdemir ve Hülya Tezcan, "Osmanlı Toplumunda Kadın Giyiminin Seyyahlar Üzerinden İncelenmesi", *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (Smart Journal) Dergisi*, C. 8 (61), 2022, s. 1206.

¹⁹ Emine Koca, "Osmanlıda Yapılan Kılık Kıyafete İlişkin Reformların Erkek Giysilerinin Biçimsel Özelliklerine Etkileri" Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Kongresi, 2012, s. 264.

şekerciler ve helvacılar, ciğerciler, kayıkçılar gibi) kendi mesleklerine özel ahlâki kurallar çerçevesinde bir giyim tarzları bulunmaktadır²⁰. 19. yüzyıla kadar esnaf teşkilatı üyeleri ilmiye sınıfı üyelerinde de görülen, üç etek entariden oluşan takımlar giymişlerdir. Bu entarilerin altına giyside süsleme yapabilmek adına yakasız işlik giymişler, bellerine uzun kuşaklar sarmışlardır. Entarilerin üzerine de kolsuz bir dış giyim giymişlerdir. Bu kolsuz iç giysinın üzerine yazın Mekke hırkası ya da pamuklu hırka kışın ise mırız, aba, daha zengin olanlar ise kürkten hırka giymişlerdir²¹. Osmanlı esnafında gelir düzeyi düşük olan grup da kendi esnaf teşkilatı üyeleri ile zıt olmayacak şekilde giysi türlerinde bazı farklılıklar da görülmüştür. Osmanlı esnafının giyim kuşam şekli aynı dönem efe giysileri ile de benzerlikler göstermektedir. Dönem esnafları, efe giyiminde de karşılaşıldığı gibi başlarına kalıpsız, yassı kesimli, farklı renklerde bir fes takıyorlar, üst bedene basit bir kumaştan kollu ya da kolsuz salta, alt bedenlerine de şalvar giyiyorlardı. Esnaflar bellerine yün ve pamuk kumaşlardan dokunmuş kuşakları gelişi güzel bir şekilde sarmaktaydı. Alt bedende en önemli giysi parçası olan şalvar kıvrımlı yapılır arka ve ön aynı olacak şekilde kesilirdi. Ayakkabı olarak uzun mestler kullanılırdı²². Osmanlı esnafı belirli kurallar dâhilinde, belirli bir düzen işleyişi içerisinde ve belirli ritüeller doğrultusunda mesleklerini icra etmekteydi. Osmanlı döneminde meslekler, ahilik gelenekleri doğrultusunda şekillenen bir yapıya sahiptir. Meslekler ahi gelenekleri doğrultusunda şekillenen genel görünümü tamamlayacak giysi parçalarını kendi esnaf gruplarının da genel görünümüne uygun şekilde biçimlendirmiştir. Osmanlı döneminde mesleklerde giysi türleri genel anlamda aynı olmasına rağmen kıyafetlerde kullanılan kumaşlar, kesimlerde ve model özelliklerinde yapılan farklılıklar kıyafetleri şekillendirmiştir. Bu dönemde esnaf giyiminin temel parçalarını, şalvar, kısa ve uzun entari, mintan, gömlek ve iç gömlek, yelek, kaftan, hırka, cepken, kepenek, potur, sıkma, diz çakşırı ve pantolon oluşturmaktadır.

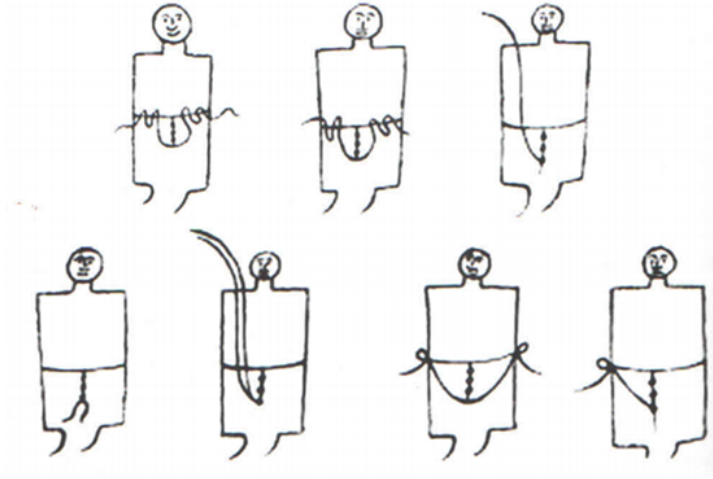
²⁰ İbrahim Güler, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Esnaf ve Zanaatkârları ve Sorunları Üzerine Gözlemler”s.2000.

²¹ Enise Yener, “Ankara’da Erkek Kıyafetleri”, *Türk Etnografya Dergisi*, C.15, 1976 s.125.

²² Mehmet Önder, “Konya’da Erkek Giyimleri” *Türk Etnografya Dergisi*, C. 3, 1958, s.79.

Bu giysi parçalarının dışında, esnaf giyimi en önemli giysi tamamlayıcısı olarak, sembolik anlamları ve bele bağlama usulleri ile şedd, ahilik gelenekleri ile ilişkili olarak esnaf giyiminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Şedd bağlamak esnaf teşkilatının en önemli ritüelleri ayasında yer almaktadır. Ahi gerekleri doğrultusunda mesleğin gerekliliklerinin yerine getirildiğine inanıldığında düzenlenen törenler eşliğinde bele bağlanan yünden ya da pamuklu bezden yapılmış bir tür kuşak olan şedd, üzerinde birçok sembolik anlamları da yer almaktadır.

Çizim 1²³ Şedd Bağlama Şekilleri

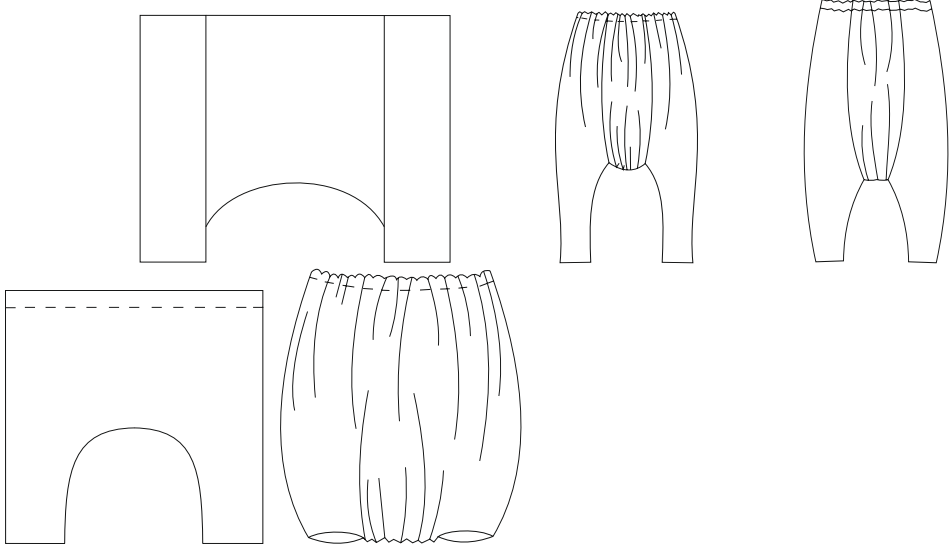
Esnaf teşkilatı üyelerinin giydiği diğer bir ortak giysi türü farklı model ve kesimlerde kullanılan şalvarlardır. Şalvar da tıpkı şedd gibi ahilik gelenekleri doğrultusunda esnaf teşkilatı üyeleri tarafından kullanılmıştır. Tıpkı şedd gibi sembolik anlamları da bulunan şalvar, esnaf teşkilatı üyeleri tarafından farklı kesimlerde, farklı model özelliklerinde, farklı kumaş türleri ile esnafın en önemli giysi parçası olmuştur. Ahilikte aşağılık sıfatlardan kurtulma, bencilliği alt etme gibi anlamları bulunan şalvarın²⁴ ayrıca ayıpları örttüğü ve şehveti önleyeceği yönündeki inanç ile ilişkili sembolik anlamları da kullanımını yaygınlaştırmıştır. Osmanlı esnafının bir geleneği olarak bir kişi, girdiği meslekte zamanla ustalaşıp, olgunlaştığında ona belirli bir törenle ustası tarafından şalvar giydirilmiştir

²³ Abdülbaki Gölpınarlı, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2011 s. 65.

²⁴ Ramazan Muslu, “Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları”, *Ekev Akademi Dergisi*, C.36, 2008, s. 45.

ve beline de şedd bağlanmıştır. Hırkanın tasavvufta kazandığı sembolik değerler, Osmanlı Devleti döneminde ahilik ile ilişkili olarak şalvara yüklenmiş ve Osmanlı esnafının bir elbisesi sayılmıştır²⁵.

Çizim 2 Osmanlı Esnafının En Çok Kullandığı Şalvar Kesimleri

Osmanlı esnafı, alt bedende giydikleri şalvarın üzerine, üst bedende gömlek, iç gömlek, entari, yelek, mintan, cepken, kaftan, önlük, ceket ve hırka giymiştir. Bu üst beden giysi parçaları farklı model özelliklerinde, farklı kumaşlardan dikilebilmiştir. Osmanlı Devleti dönemi esnaf giyiminin önemli özelliklerinden biri olan katlı giyim, özellikle üst bedende bu giysi parçaları ile sağlanmıştır. Kolsuz yeleklerin, kaftan ve hırkaların içerisine gömlek, iç gömlek, mintan gibi giysi parçaları giyilmiştir. Kaftanlar, hırkalar ve ceketler en üste dış giyim olarak giyilmiştir. İçe giyilen iç gömlek, mintan ya da gömlekler şalvarın içine yerleştirilip, bel uçkur ile sıkıca bağlanmış ve üzerine de mutlaka şedd sarılmıştır. Osmanlı Devletinde başlıklar önemli bir statü belirleyici olarak kullanılmışlardır²⁶. Başlıklar, statü belirleyiciliğinin yanı sıra tasavvufta

²⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 2009, s.247.

²⁶ Emine Koca, “18 ve 19 Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası” *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. 7, 2009, s.72.

üzerine yüklenen sembolik anlamları dolayısıyla da öneme sahip bir aksesuardır. Bu dönemde başlık tercihen kullanılmaktan ziyade kuralları kanunlarla belirlenmiş, kullanımı devlet tarafından zorunlu tutulmuş ve tüm halkın kullandığı bir kıyafet tamamlayıcısıdır²⁷. Bu özellikleri ile aynı dönemde başlıklar esnaf giyiminin de ayrılmaz bir parçası olmuştur. Başlıklarda statü şekil ve formun belirlenmesinde önemli bir gösterge olarak kullanılmıştır. Dönem başlıkları kimin hangi konumda olduğunu belirleyen temel giysi parçalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk arasında kullanılan ve çok farklı çeşitliliğe sahip olan başlıklarda esnaf arasında kullanımının en yaygın olduğu iki tür sarıklar ve feslerdir. Bu dönemde fes yaygın bir kullanıma sahiptir. Ayrıca feslerin üzerine sarılan sarıklar da hem esnaflar hem de Müslüman halk tarafından yaygın kullanıma sahip başlıklardır. Osmanlı halkının kılık kıyafeti ile ilgili fermanlarda, kimlerin hangi tür ve renklerde deriden ayakkabı giyebileceği açık bir şekilde belirtilmiştir²⁸. Bu dönemden günümüze ulaşan görsellerde ayak giyimi olarak kırmızı ve siyah renklerin kullanıldığı deriler ile kösele tabanlı yemeniler ve deri çarıklar karşımıza çıkmaktadır. Yemeni ve çarığın dışında mest şeklinde ayakkabılar da özellikle minyatürlerde görülmektedir. Osmanlı esnafının ayak giyimi de halk ayak giyimi ile paralellik arz etmektedir.

3. Yöntem

Çalışmada, betimsel araştırma yöntemlerinden nitel araştırma modeli çerçevesinde dönem görselleri ile birlikte yazılı dokümanlar ve belgeler incelenmiştir. Bu aşamada tarihi kaynakların yanı sıra görsel ağırlıklı güncel çalışmalar da değerlendirilmiştir. Çalışmada, Osmanlı döneminden günümüze ulaşan, esnaf görsellerini içeren, minyatür, gravür, kartpostal, resim ve fotoğraflar kullanılmıştır. Osmanlı dönemi esnaf teşkilatının yer aldığı görseller sınıflandırıldıktan sonra 15 farklı esnaf teşkilatı (fırıncı esnafı, attar esnafı, aşçı esnafı, berber esnafı, helvacı esnafı, tulumbacı esnafı, ciğerci esnafı, simitçi esnafı, hamal esnafı, kahveci esnafı, saka esnafı, peyk esnafı, çömlekçi esnafı, bekçi esnafı,

²⁷ Güldane Gündüzöz, "Tasavvuf Kültüründe Hırka, Âlem ve Seccâde", *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 64, 2017, s.48.

²⁸ Songül Kuru ve Candan Paksoy, "Anadolu'da Ayakkabı ve Cumhuriyet Dönemi Ayakkabı Kültürü", 38. Icanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 2008, s.824.

kayıkcı esnafı) üyesi kılık kıyafet özellikleri bakımından incelenmiştir. 15 esnaf grubunun inceleme için seçiminde, sosyal ve ekonomik hayatta aldıkları aktif rolün yanı sıra meslek gruplarının loncaları tarafından belirlenen kılık kıyafet özellikleri de dikkate alınmıştır. Görsellerde yer alan giysilerin incelenmesinde baştan ayağa doğru sıralama sistematik olarak takip edilmiştir. Görsellerde yer alan esnafın genel görünümüleri, güvenilirliğin artırılması amacı ile dönem incelemelerinde yer verilen esnaf giysileri hakkındaki yazılı kaynaklar ile desteklenmiştir. Çalışmada, esnaf gruplarının kılık kıyafetlerinin genel görünüme katkılarının yanı sıra ahi gelenekleri ile paralel olarak şekillenen giysilerin sembolik değerleri de incelenmiştir. Osmanlı dönemi esnaf teşkilatı üyelerinin meslek gereklilikleri ve ahi gelenekleri doğrultusunda şekillenen giysi tarzları yazılı ve görsel kaynaklar ile analiz edilip dönem sosyo-kültürel yapısına ışık tutulmuştur.

4. Bulgular

4.1.Gravür, Fotoğraf, Minyatür, Resim ve Kartpostallarda Osmanlı Esnaf Giyimi

Osmanlı Devleti, 600 yılı aşkın hüküm süren ve 3 kıtaya yayılıp bünyesinde pek çok farklı milleti barındıran bir devlettir. Böylesine büyük bir imparatorluk pek çok araştırmacının araştırmasına konu olduğu gibi pek çok sanatçının da eserlerine konu olmuştur. Osmanlı saray hayatı ve günlük yaşamdan sahneler farklı sanat türlerinde görsel kaynakların zenginleşmesini sağlamıştır. Osmanlı'da 19. yüzyılın ortalarına kadar görsel kaynaklar; minyatür, gravür, resim, harita ve plan gibi çalışmalardır²⁹. 19. yüzyılda fotoğraf makinelerinin kullanılmaya başlaması ile görsel kaynakların çoğalmaya başladığı da görülmektedir. Bu görsel kaynaklar dönem hakkında somut bilgilere ve ayrıntılara hâkim olmamızı sağlayan önemli eserlerdir. Eserlerde Osmanlı yaşam tarzı en ince ayrıntılarına kadar işlenmiş, dönem esnafının da kıyafet özellikleri tüm ayrıntıları ile ele alınmıştır.

²⁹ Ali Gözeller, “Osmanlı'da Fotoğrafçılığın Gelişimi ve Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri Koleksiyonu” *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, C. 21, 2021, s.102.

4.1.1.Minyatürlerde Osmanlı Esnafı

Osmanlı Dönemi görsel kaynaklarından minyatürlü yazmalar dönemin önemli görsel kaynaklarını oluşturmaktadır. Özellikle 16. yüzyılda III. Murad'ın oğlu Şehzade Mehmet'in sünnet töreni şenliklerini konu alan "Surname-i Hümayun" adlı eser Osmanlı giyim kuşam, geleneksel yaşam, eğlence türleri hakkında bilgi edinmemizi sağlayan önemli bir kaynaktır. Nakkaş Osman'ın resmettiği bu eserde törende yer alan tüm Osmanlı halkı gibi Osmanlı esnafı da ayrıntıları ile ele alınmıştır. Bu dönemin diğer ünlü minyatür sanatçısı Levni'dir. III. Ahmet'in dört oğluna düzenlenen sünnet düğünü anlatan "Surname-i Vehbi" adlı eserin çizimlerini yapan Levni, sünnet töreninde esnaf geçitlerine de yer verip, kıyafet özelliklerini ele almıştır. Ayrıca yine aynı dönemde Osmanlı'da İsveç temsilcisi olarak görev yapan Claes Ralamb'ın minyatür çalışmaları da esnaf teşkilatını dolayısıyla teşkilat üyelerinin kıyafet özelliklerini konu almıştır.

Şekil 1³⁰Fırıncı Esnafı
(Levni)Şekil 2³¹Attarlar Esnafı
(Nakkaş Osman)Şekil 3³²Aşçı Esnafı
(Claes Ralamb)

Fırıncı esnafını konu alan şekil 1'de Osmanlı dönemi şenlikleri resmedilmiştir. Bu minyatür çalışmasında esnaf, mesleğini icra ederken

³⁰ Esin Atıl, *Levni ve Surname Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, Koçbank Yayınları, İstanbul, 1999, s.99.

³¹ Nurhan Atasoy, *1582: Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı*, Koçbank Yayınları, İstanbul, 1997, s.103.

³² Emine Koca ve Fatma Koç, "Kıyafetnameler ve Ralamb'ın Kıyafet Albümün'deki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumu Giysi Özelliklerinin İncelenmesi", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, C.9 (11), 2014, s. 389.

çizilmiştir. Minyatürde, fırıncı esnafının üzerinde üst giyim olarak, kırmızı bir gömlek vardır. Gömleğe ince bir takma yaka bulunmaktadır. Gömleğin ön ortasında kapama bele kadar ilik düğme ile sağlanmıştır. Kollar düz takma kol formunda kesilmiştir. Dar kesimli olan kolların model boyu dirsek hattındadır ve kol ağzından iç giysiye ait dökümlü bol kesimli kol ağzı görülmektedir. Gömlekte model boyu bel ile kalça hattı arasındadır. Giysinin yan dikişlerine yırtmaç uygulanmıştır. Fırıncı esnafı gömleğin beline önde düğüm olacak biçimde peştamal bağlamıştır. Esnafın alt bedeninde esnaf giyiminin en önemli parçalarından biri olan şalvar vardır. Şalvar mavi renkte bir kumaştan bol ve dökümlü olarak kesilmiştir. Model boyu ayak bileklerine kadar uzanan şalvarın altından kırmızı, sivri burunlu ayakkabıları görülmektedir. Esnaf, Osmanlı döneminin önemli bir başlığı olan sarık ile minyatür sanatına konu olmuştur.

Nakkaş Osman'ın "Surname i Humayun" isimli eserinde yer alan ve attarlar esnafının resmedildiği şekil 2'de esnaflar şenlik alanında çizilmiştir. Attarlar, kendi esnaf grupları için belirlenen kıyafetler ile törende resmedilmiştir. Attarlar esnafı ellerinde torbalar ve uzun renkli sopalar ile görülmektedir. Attarlar minyatürde gösterişli kaftanlar ile resmedilmiştir. Entariler sıfır yakalı ve uzun kollu olup kol ağzları dar kesilmiştir. Etek uçları geniş çalışılan entarilerin model boyu ayak bileğine kadar uzanmaktadır. Entarilerin üzerinde bulunan kaftanlar sıfır yakalı ve kolsuz olarak tasarlanmıştır. Başlarında sarık bulunan attarların ayaklarında da entarilerin altından uçları görünen yemenileri bulunmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan diğer bir minyatür, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İsveç elçisi olarak Osmanlı'ya hizmet veren Claes Ralamb'ın³³ dönem kıyafetlerinden oluşan albümünde yer alan şekil 3'dür. Claes Ralamb bu çalışmasında Osmanlı dönemi saray aşçısını konu almıştır. Minyatürde aşçı esnafı, üst bedenine şömiziye yakalı, ön ortasından ilik ve düğme ile kapamalı, model boyu baldırların altında biten, gülkurusu renginde bir entari giymiştir. Ön bedende bulunan mavi önlüğün ucunu eli ile tutup kaldıran esnaf alt bedende kırmızı tonlarında sıkmanın da görünmesini sağlamıştır. Aşçı giysileri kadar gösterişli olan ve saraylı aşçıların kullandığı beyaz, uzunca bir külâhı

³³ Neslihan İlknur Keskin Koç, "Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb'ın Türk Kıyafetleri Albümü" *Türkiyat Mecmuası*, C. 26(2), 2016, s.250.

başlık olarak kullanılmaktadır. Beline ince bir peştamal saran aşçının ayaklarında hardal sarısı renkte pabuçları bulunmaktadır.

4.1.2.Gravürlerde Osmanlı Esnafı

Fotoğraf makinesinin kullanımına kadar resim çoğaltma tekniği olarak kullanılan gravür Osmanlıda hak olarak ifade edilmiştir³⁴. Osmanlı Devleti'ni ziyaret eden sanatçıların bıraktığı gravür çalışmaları dönemin yaşam şekli hakkında bizlere önemli bilgiler vermektedir. Lale Devrinde Osmanlı'da bulunan ve Osmanlı giyimini resmeden çalışmaları ile ünlünen Jean-Baptiste Van Mour bu dönemde gravür çalışmalarında Osmanlı yaşamını tüm canlılığıyla ele alıp resmetmiştir³⁵. Yine aynı dönemlerde Osmanlı Devletinde Fransa'dan gelen ve büyükelçisi Marie-Gabriel-Florent Auguste de Choiseul-Gouffier de Osmanlı esnafı ile ilgili gravür çalışmaları yapmış ve dönem esnaflarının genel görünüşüne ışık tutmuştur. 18. yüzyıl Osmanlısında İsveç büyükelçiliğinde tercüman olarak çalışan Ignatius Mouradgea d'Ohsson Osmanlı esnafını gravürlerine konu alan diğer bir sanatçıdır. Eserlerinde Osmanlı esnafının kılık kıyafetleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Şekil 4³⁶

Berber Esnafı
(Jean-Baptiste Van Mour)

Şekil 5³⁷

Helvacı Esnafı
(Marie-Gabriel-Florent Auguste de Choiseul-Gouffier)

Şekil 6³⁸

Tulumbacı Esnafı
(Ignatius Mouradgea d'Ohsson)

³⁴ Murat Öntüğ ve Mehtap Soysal, "Gezginlerin Gözünden Gravürlere Yansıyan XVIII ve XIX. Yüzyıl İstanbul Şehir Yapıları ve Günümüz Karşılaştırması" *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, 2020, s. 89.

³⁵ Melike Ciloşoğlu ve Hüseyin Elmas, "Lale Devri'nde (1718-1730) Jean Baptiste Van Mour'un Tablolarındaki Erkek Giyimlerinin İncelenmesi", *İdil Dergisi*, C. 64, 2019, s. 1759.

³⁶ Mustafa Sevim, *Gravürlerle Türkiye İstanbul (III)*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 2002, s.58.

³⁷ Sevim, *Gravürlerle Türkiye İstanbul (III)*, s. 225.

³⁸ Sevim, *Gravürlerle Türkiye İstanbul (III)*, s. 69.

“Osmanlı Kıyafet Albümü” adlı koleksiyonu hazırlayıp Avrupa’da Osmanlı kıyafetlerini tanıtan, ünlü ressam Jean-Baptiste Vanmour’a ait şekil 4’de yer alan berber esnafında, üst bedeninde koyu renk dökümlü bir kumaştan dikilmiş sıfır yakalı ön ortasından kapamalı, uzun kollu bir bluz bulunmaktadır. Berber esnafının alt bedeninde bol, dökümlü ve ayak bileklerine kadar uzanan bir şalvar bulunmaktadır. Berber esnafı alt bedende, şalvarın üzerine baldırlara kadar inen geniş kesimli bir peştamalı beline dolamıştır. Berber esnafının sol omzunda mesleğinin gerekliliği olarak taşıdığı bir havlu bulunmaktadır. Sağ elinde ise bir ibrik taşımaktadır. Başında sarıgi bulunan esnafın ayak bileklerine kadar uzanan şalvarının altından sivri burunlu mest gibi ayaklarını saran ayakkabılarının uç kısımları görülmektedir.

XVIII. yüzyılda Fransız bir gezgin olan ve diplomat olarak Osmanlı’ya gelen Marie-Gabriel-Florent-Auguste de Choiseul-Gouffier bu dönemde Osmanlı Devleti ile ilgili gözlemlerini gravür sanatı ile somutlaştırmıştır. Dönemin önemli mesleklerini de konu alan sanatçı şekil 5’de Osmanlı helvacılar esnafını resmetmiştir. Gravürde Osmanlı dönemi helvacı esnafı uzun bir entari ile resmedilmiştir. Koyu renkli ve dökümlü bir kumaştan dikilen entariye geniş şömiziye yaka çalışılmıştır. Entaride ön ortası yaka açıklığında “V” görünüm sağlayacak şekilde açıklık bırakılıp belde üst üste getirilmiş ve kruvaze kapama sağlanmıştır. Entariye bedenden çıkan kol formu uygulanmıştır ve kol ağzı geniş, dökümlü kesilmiştir. Model boyu bilek hizasının üzerinde olan entarinin ön etekte ön ortası iki ucu bele doğru kaldırılıp belde yan dikişlere doğru drapeler oluşturacak biçimde katlanmıştır. Kaldırılan bu etek ucundan ve geniş kol ağzından esnafın içinde bulunan iç elbisesi görülmektedir. Helvacı esnafının alt bedeninde bol kesimli şalvarın paçaları görülmektedir. Oldukça gösterişli olan esnaf giysisi ön bedende belden sarkıtılan halatlar ve halatlara takılan bıçak ile hareketlendirilmiştir. Esnafın başında yüksekçe bir külah, ayağında da yemenileri bulunmaktadır.

Diğer bir esnaf görseli içeren gravür örneğini şekil 6’da Osmanlı Döneminin Ermeni asıllı diplomatı Ignatius Mouradgea d’Ohsson çizmiştir. Bu görselde konu dönemin önemli esnaf gruplarından biri olan tulumbacılar esnafıdır. Tulumbacı esnafının üst beden giysisi üç ayrı

parçadan oluşmaktadır. Esnaf ilk önce içe koyu renkli bir kumaştan kesilmiş sıfır yakalı bir gömlek giymiştir. Gömleğin ön ortasının ilik ve düğme ile kapatıldığı görülmektedir. Gömleğin üzerine koyu renk kumaş ile dikilmiş “V” yakalı, yaka çevresi harçlar ile süslemeli bir yelek ile resmedilmiştir. Esnaf gömleği ve yeleği bele sıkıca sarılan peştamalin içine sabitlemiştir. Esnaf üst bedende en üste yakasız, ön ortası kapamasız kısa bir cepken giymiştir. Cepkende yaka çevresi ve ön ortası harçlar ile hareketlendirilmiştir. Cepkene bedenden çıkan kol uygulanmış kol boyu da bilek hizasına kadar uzun çalışıp kol ağzı dar kesilmiştir. Tulumbacı esnafı alt bedende bir diz çakşırı ile görülmektedir. Diz çakşırı, koyu renkte dökümlü kumaştan bol kesimli olarak dikilmiştir. Dönemin tulumbacı esnafına ait bir başlık olan düz kaş sarık olarak da adlandırılan tulumbacı fesi ile resmedilen esnafın ayaklarında yemeni bulunmaktadır.

4.1.3.Kartpostallarda Osmanlı Esnafı

Alman asıllı sanatçı Max Fruchtermann ile Osmanlı’da yaygınlaşan kartpostal editörlüğü ülkede yabancı asıllı 200 kadar editörün kartpostal alanında eser vermeye başlaması ile yaygınlaşmıştır ³⁹. Bu eserlerde İstanbul halkının günlük yaşamı resmedilirken dönemin esnafı giysi özellikleri ile çalışmalarda yer almıştır.

Şekil 7⁴⁰

Ciğerci Esnafı
(Max Fruchtermann)

Şekil 8⁴¹

Simitçi Esnafı
(Max Fruchtermann)

Şekil 9⁴²

Hamallar Esnafı
(Max Fruchtermann)

³⁹ Hüseyin Baha Öztunç, “Osmanlı Devleti’nde Kartpostal Kullanımı ve Yasaklı Kartpostallar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.67, 2020 s.545.

⁴⁰ Mert Sandalcı, *Max Fruchtermann Kartpostalları*, Koçbank Yayınları, İstanbul, 2000, s. 292.

⁴¹ Mert Sandalcı, *Max Fruchtermann Kartpostalları*, s. 56.

⁴² Mert Sandalcı, *Max Fruchtermann Kartpostalları*, s. 420.

Birinci kartpostal örneği şekil 7’de Osmanlı Dönemine ait Max Fruchtermann imzalı bir ciğerci esnafına aittir. Bu görselde ciğerci esnafı omuzunda satış amaçlı olarak bir sırığa dizdiği ciğerler ile resmedilmiştir. Ciğerci esnafı üst beden giysisi olarak iki parça giysi ile görülmektedir. İçte siyah kumaştan dikilmiş sıfır yakalı, yaka çevresi harçlarla süslemeli mintan giymiştir. Üst bedene giyilen bu mintan bele bağlanan peştamalin içerisine sabitlenmiştir. Esnaf koyu renkli mintanın üzerine açık renk, model boyu bel hattının üzerinde, yakasız kesilen bir yelek giymiştir. Yeleğe süsleme unsuru kazandırmak için yaka çevresi, ön ortası ve etek ucu, şerit ve küçük ponponlar dikilmiştir. Esnaf alt bedenine Osmanlı dönemi erkek giyinin de önemli bir giysi parçası olan sıkma giymiştir. Dize kadar bol, diz ve bilek arası dar kesimli olan sıkma, siyah dökümlü bir kumaştan dikilmiştir. Belde bol kesimli olan sıkma bir uçkur ile bedene oturtulmuştur. Diz altında bacakları sıkıca saran sıkmanın model boyu ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Koyu renk ve yüksekçe fesi ile resmedilen esnafın ayaklarında siyah çarıkları bulunmaktadır.

Osmanlı dönemi esnafları içerisinde önemli bir yere sahip olan simitçi esnafı, şekil 8’de dönemin genel giysi özellikleri ile yer almaktadır. Görselde simitçi esnafı üst beden giysisi olarak mintan ile görülmektedir. Boyuna çizgili bir kumaştan kesilen mintana sıfır yaka uygulanmıştır. Yaka çevresine ince bir biye geçirilerek hem model özelliği kazandırılmış hem de yaka çevresi temizlenmiştir. Giysi ön bedende bele doğru üst üste getirilerek kapanmıştır. Belde kalın bir kumaştan hazırlanan peştamalin içerisine yerleştirilerek de ön kapama sabitlenmiştir. Esnafta alt bedende kahverengi, kalın kumaştan dikilmiş potur bulunmaktadır. Esnafın başında arkadan uç kısmı serbest bırakılarak fesin üstüne sarılan sarık bulunmaktadır. Ayaklarında poturunda üstüne gelecek şekilde giyilen ve dize kadar çekilen beyaz tozlukları olan esnafın ayaklarında çarık bulunmaktadır.

Kartpostallarda esnaf görsellerine örnek oluşturan şekil 9’da hamallar esnafı resmedilmiştir. Esnaf bu kartpostalda sırtında yükü ile resmedilmiştir. Osmanlı’da 18. yüzyıl sonlarından itibaren, hamallar esnafı yaz aylarında alt bedenlerine mavi renkli kumaştan potur giyerken, üst beden de ise sırt kısmında işlemler bulunan kalın kumaştan cepken

giymişlerdir⁴³. Osmanlı döneminde hamallar iki farklı kategoride hâlinde çalışmışlardır. Taşınan yükün cinsi grupların birbirinden ayrılmasında temel unsur olarak kabul edilmiştir. Otel misafirlerinin valizlerini taşıyanların yanı sıra farklı türde yükleri taşıyarak mesleklerini icra eden hamallar mevcuttur. Otel misafirlerinin valizlerini taşıyan hamal grubu oteller çevresinde bulunup diğer gruba oranla daha şık giyinmişlerdir. 9. Şekil yer alan hamal esnafının sırtında taşıdığı yük ve giyim tarzı otel müşterilerine hizmet veren grup içerisinde yer aldığını göstermektedir. Bu görselde hamal, üst beden giysisi olarak kalın ve tok bir kumaştan kısa bir ceket ile görülmektedir. Kruvaze kapamalı olarak tasarlanan cekette ön ortasına ilik, düğme uygulanarak kapama sağlanmıştır. Kare kol formunda kesilen kolların kol ağzı manşet ile temizlenmiş kola uygulanan nakışlar ile giysiye süsleme sağlanmıştır. Ceket model boyu bel hattının altındadır ve etek ucu kavisli bir kesime sahiptir. Hamal esnafı alt beden giysisi olarak koyu renk, kalın kumaş ile dikilmiş, bol kesimli, model boyu ayak bileklerinin üzerinde olan bir pantolon giymiştir. Başında sarıklı bir fesi bulunan esnafın ayaklarında da beyaz renkte tozluk üzerine giydiği ayakkabıları vardır.

4.1.4. Resimlerde Osmanlı Esnafı

Osmanlıda 19. yüzyılın başlarında Türk ressamalar daha çok manzara ve mimari betimlemeler yapmışlardır. Portre ve doğa resimleri ilk Türk ressamaların kaçındığı bir konu olmuştur⁴⁴. İlk portre Fatih döneminde Avrupalı ressamalar tarafından çizilmiş ve bundan sonra da yaygınlaşmıştır. Bu portre resimlerden sonra ressamalar sadece insanların konu olduğu resimlere ağırlık vermeye başlamışlardır. Nurdan Atasoy Fenerci Mehmet isimli bir sanatçının çalışmalarını anlatarak birbirine benzer resimler olmasından dolayı aynı ressamın resimleri olduğunu iddia ederek bir albüm hazırlamıştır⁴⁵. Bu albümde ressam Osmanlı dönemi esnaflarının kılık kıyafet özelliklerini konu alan insan resimlerine de yer

⁴³ Güray Kırpık, “Osmanlı’da Hamallık Mesleği Ve İlgili Arşiv Belgeleri”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, C. 2(3), 2015 s. 225.

⁴⁴ Aytül Papıla, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, C.1(1), 2008, s. 120.

⁴⁵ Ökkeş Hakan Çetin ve Emine Ünzile Çelik, “Elbise-İ Atika-İ Osmaniye” *History Studies*, C.12 (6), 2020, s. 308.

vermiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde yabancı uyruklu olan Octavien Dalvimart ve Jean Giovanni Brindesi gibi ressamalarda Osmanlı esnafını resimlerinde kılık kıyafet özelliklerini dikkate alarak çizen önemli dönem sanatçılarıdır.

Şekil 10⁴⁶

Kahveci Esnafı

(Fenerci Mehmet Albümü)

Şekil 11⁴⁷

Saka Esnafı

(Octavien Dalvimart)

Şekil 12⁴⁸

Peyk Esnafı

(Jean Giovanni Brindesi)

Şekil 10'da Osmanlı dönemi kahveci esnafı resmedilmiştir. Görselde yer alan kahveci esnafının üzerinde, model boyu ayak bileklerine kadar uzanan mavi renkli kumaştan entari bulunmaktadır. Giysiye boynu sıkıca saran, ince bir hâkim yaka çalışılmıştır. Kollar dar kesimlidir ve kol ağzı geniş, uçları sivri manşet ile temizlenmiştir. Manşetler kol ağzında ters çevrilerek katlanıp giysiye model özelliği kazandırılmıştır. Giyside süsleme unsuru olarak yaka çevresine, ön ortasına ve kol ağzına ince, sarı renkte şerit geçirilmiştir. Giysinin yan dikişlerine kalça hattına kadar yırtmaç çalışılmıştır. Böylece Yırtmacın altında bulunan uzun iç elbisenin görünmesi de sağlanmıştır. Kahveci esnafı beline ön bedende bir peştamal bağdamıştır. Peştamalin etek ucuna ve bel hattına elbise de bulunan süsleme detayları ile uyumlu olacak şekilde süslemeler yapılmıştır. Başında çorbacı kavuğu bulunan esnafın ayaklarında giysisinden sadece uçları görünen sarı renkte ayakkabıları bulunmaktadır. Kahveci esnafının

⁴⁶ Nurhan Atasoy, *Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Albümü*, Koç Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986, s.211.

⁴⁷ Octavien Dalvimart, *Osmanlı Kostümleri*, (Çeviren: Ali Bertay), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s.49.

⁴⁸ Ahmet Aslantürk ve Mert Sunar, *Elbise-İ Antika Osmanlı Kıyafetleri*, Metamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2018, s.55.

başında kırmızı ve beyaz renklerden yapılmış çorbacı kavuğu bulunmaktadır.

Octavien Dalvimart'ın bir çalışması olan ve "Osmanlı Kostümleri" adlı eserinde bulunan şekil 11'de tören kıyafetleriyle bir saka esnafı ele alınmıştır. Dalvimart çiziminde saka esnafını giysi tarzı ile gösterişli bir biçimde resmetmiştir. Saka esnafı üst giyimde iki ayrı giysi parçası ile resmedilmiştir. Üstte iç beden de bulunan zıbın kruvaze kapamalı ve yakası göğsü açıkta bırakacak şekilde çizilmiştir. Zıbına süsleme unsuru olarak yakada ve ön kapamada siyah biye uygulanmıştır. Zıbın vücudu sıkıca saracak kadar dar bir kesime sahiptir ve belde bulunan gösterişli kalın kemerin içerisine yerleştirilmiştir. Esnafın üst bedeninde zıbının üzerine giydiği cepken bir gösteri giysisi olduğunu kanıtlayacak kadar gösterişlidir. Yakası oldukça geniş çalışılıp yaka uçları sivri ve yukarı doğru kavisli olan cepkende ön ortasına herhangi bir kapama uygulanmamıştır. Ceketin model boyu kalça hattının üzerindedir ve kollar da bilek hizasına kadar uzun çalışılmıştır. Kol ağzı geniş manşetler ile temizlenip dışa doğru kaplanmış ve işlemler ile detaylandırılmıştır. Ayrıca ceketin ön ortası, yaka çevresi ve etek ucu da işlemler ile detaylandırılmıştır. Esnaf alt bedenine koyu renk bir kumaştan dikilmiş diz çakşırı giymiştir. Büyük ve gösterişli bir sarığı bulunan esnafın ayaklarında da yemenileri bulunmaktadır.

Şekil 12'de yer alan Osmanlı döneminde önemli bir esnaf grubunu oluşturan peyk esnafı resmedilmiştir. İtalyan ressam Jean (Giovanni) Brindesi'nin "Elbice-i Atika: Musée des Anciens Costumes Turcs de Constantinople adlı çalışması olan Osmanlı Kıyafetleri Albümünden"⁴⁹ alınmış görselde peyk esnafı tören giysileri ile resmedilmiştir. Esnaf şekil 12'de uzun kırmızı bir entari ile görülmektedir. Entari sıfır yakalı ve kolsuz olarak çalışılmıştır ve yaka çevresi biye ile temizlenmiştir. Ön ortasında yakadan göğüs hattına kadar bırakılan yırtmaç önde bir düğme ile kapatılmıştır. Model boyu ayak bileklerine kadar uzanmaktadır. Entarinin kollarından içte bulunan mavi renkli iç elbisenin dar kesimli kolları görülmektedir. Ayrıca entariye uygulanan yan dikiş yırtmaçlarından da boyuna çizgili bir kumaştan dikilen iç elbise ve kırmızı renkli, bol kesimli uzun şalvar görülmektedir. Esnafın omzunda kırmızı

⁴⁹ Ahmet Aslantürk ve Mert Sunar, *Elbise-İ Antika Osmanlı Kıyafetleri*, Metamorfoz, s.1.

renkli uzun bir atkı bulunmaktadır. Esnafın başında peykler esnafına özel hazırlanan, gösterişli bir başlık ve ayaklarında kırmızı yemenileri bulunmaktadır.

4.1.5.Fotoğraflarda Osmanlı Esnafı

Osmanlı'da fotoğrafçılık 19. Yüzyılın ortalarında, Avrupa'dan hemen sonra, başlamıştır. Bu dönemde fotoğrafçılık yapan Abdullah Biraderler, Sebah & Joaillier gibi sanatçılar Osmanlı fotoğraflarında esnaf görsellerine de sıklıkla yer vermişlerdir. Osmanlı Devletinin son dönemlerinde esnaf teşkilatının genel görünümü ile ilgili en net bilgilere ulaşmamız da bu sayede mümkün olabilmektedir.

Şekil 13⁵⁰

Çömlekçi Esnafı

Şekil 14⁵¹

Bekçi Esnafı
(Abdullah Biraderler)

Şekil 15⁵²

Kayıkçı Esnafı
(Abdullah Biraderler)

Osmanlı dönemi çömlekçi esnafını konu alan şekil 13 Osman Hamdi Bey ve Marie De Luanay'ın bir çalışması olan "1873 Yılında Türkiye' de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniye" den alınmıştır. Çömlekçi esnafı şekil 13'de üst beden giysisi olarak içte sıfır yakalı, bir mintan ile görülmektedir. Mintanın ön ortasına ilik düğme ile bir kapama yapılmıştır. Mintan bele bağlanan kalın ve desenli peştamalin içerisine

⁵⁰ Osman Hamdi Bey ve Marie de Luanay, *1873 Yılında Türkiye' de Halk Giysileri Elbise-i Osmaniye*, (Les Costumes Populaires Turquie), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1999, s.164.

⁵¹ Fahriye Bayram ve Ülkü Altındağ, *Topkapı Sarayı Arşivinden 19. Yüzyıl Fotoğrafları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2008, s. 163.

⁵² Engin Özendeş, *Abdullah Freres Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul, 1998, s.172.

yerleştirilmiştir. Esnaf, üst bedende mintanın üzerine beyaz, pamuklu kumaştan kesilmiş kısa bir cepken giymiştir. Cepken sıfır yakalıdır ve ön ortası açık, kapamasız çalışılmıştır. Cepkene bedenden çıkan kol uygulanmıştır. Kollar bilek hizasına kadar uzanmaktadır ve kol ağzı dar çalışılmıştır. Cepkende model boyu bel hattında sonlanmaktadır. Esnaf bu görselde alt beden giysisi olarak beyaz renkte, dökümlü bir kumaştan dikilmiş potur ile görülmektedir. Fesin üzerine sarılmış sarığı bulunan çömlekçi esnafının ayaklarında uzun, beyaz tozlukları ve tozluklarının da üzerinde yemenileri bulunmaktadır. XIX. yüzyılda Osmanlının ünlü fotoğraf sanatçısı Abdullah Biraderler imzalı olan şekil 14’de dönem bekçi esnafına yer verilmiştir. Fotoğrafta bekçi esnafı üst beden giysisi olarak içte beyaz bir gömlek ile görülmektedir. Sıfır yakalı olarak tasarlanan gömleğin ön ortasına “V” şeklinde yırtmaç çalışılmıştır. Bekçi esnafı gömleğin üzerine koyu renkli ve kalın kumaştan dikilmiş, dar kesimli, model boyu bel hattının altında olan bir ceket giymiştir. Takma yakalı olan cekete kruvaze kapama uygulanmıştır. Ceketin kolları düz takma kol formundadır. Kol boyu bilek hizasına kadar uzun olup, kol ağzı dar çalışılmıştır. Esnafın alt beden giysisi açık renk, kalın ve tok bir kumaştan bol kesimli bir pantolondur. Pantolon paçalardan diz altına kadar katlanarak kullanılmıştır. Esnafın başında fesi ve ayaklarında da düz tabanlı pabuçları bulunmaktadır. Şekil 15’de yer alan Osmanlı dönemi kayıkçı esnafının görüntüsü Engin Özendeş’in “Abdullah Freres Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları” adlı eserinden Abdullah Biraderler imzalı bir fotoğraftır. Şekil 15’de kayıkçı esnafları kayıklarının başında ellerinde kürekleri ile deniz kenarında görülmektedir. Birbirine benzer kıyafetler ile görülen kayıkçılardan önde ve ayakta bulunan esnafın üzerinde üst beden giysisi olarak, içte beyaz enine çizgili, pamuklu kumaştan kesilmiş bir gömlek vardır. İnce hâkim yakalı olarak tasarlanan gömleğin ön ortasına ilik düğme ile kapama yapılmıştır. Gömleğin üzerine kayıkçı esnafı beyaz renkte boyuna çizgili kumaştan dikilmiş yelek ile görülmektedir. Yeleğin etek uçları ön bedende üst üste getirilerek yakaya “V” yaka formu kazandırılmıştır. Esnaf üst bedende yeleğin üzerine beyaz renkli bir cepken ile objektiflere poz vermiştir. Yakasız çalışılan cepkende ön ortası ilik düğmeler ile kapatılmıştır. Cepkende kollar düz kare kol formunda kesilmiştir. Kol boyları bilek hizasındandır ve kol ağzı geniş çalışılmıştır. Esnafın alt beden giysisi üst beden ile uyumlu olarak hazırlanmış beyaz,

pamuklu bir kumaştan, bol kesimli bir şalvardır. Model boyu ayak bileklerine kadar uzanan bir şalvarın içerisine üst bedene giyilen gömlek ve yelek yerleştirilmiştir. Kayıkçının başında da siyah bir fes, ayaklarında beyaz renkte tozlukları ve tozluklarının üzerinde de siyah çarıkları bulunmaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devletinde, icra ettikleri meslekleri kadar ahi teşkilatından miras aldıkları gelenek ve göreneklerine bağlılıkları ile de önem taşıyan esnaf teşkilatı ekonomik, sosyal ve askerî hayatında önemli bir yapı taşıdır. Bu dönemde belirli meslek gruplarını temsil eden, aynı mesleği icra edenler arasında dayanışmayı ve belirli standartların oluşmasını sağlayan lonca teşkilatı çatısı altında birleşen esnaf birlikleri, kendi kuralları çerçevesinde üyelerinin birlik ve beraberliğini sağlamıştır. Loncalar ayrıca üretimde kalite kontrolü yapıp meslek gruplarının düzen içerisinde çalışmasını sağlar ve asayiş konularında da sorumluluk almışlardır. Meslek gruplarına göre farklı giyim şekillerinin benimsenmesi de esnaf teşkilatının üye olduğu loncaların sorumlulukları altındadır. Esnaflar kendi esnaf grupları için loncaları tarafından belirlenen kıyafetler ile hangi mesleği icra ettiklerini ve meslek içerisinde statülerini göstermekteydiler. Meslek grupları arasında kılık kıyafet türleri bakımından farklılıkların bulunmasının yanı sıra şedd ve şalvar her meslek grubunda kullanılan iki önemli giysi parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Şedd ve şalvar Osmanlı esnafına ahi geleneklerinden miras kalmış, sembolik anlamlarda içeren, farklı ritüeller doğrultusunda giyilen giysi türleridir. Meslekte yükselmenin bir göstergesi olarak kullanılan şedd ve dünya içinde kalmayı sembolize eden şalvar esnaf giyiminde farklı kesim ve modellerde kullanılmıştır. Osmanlı esnafının, Osmanlı Dönemi erkek giyimi ile paralel bir giyim tarzına sahip olduğu görülmektedir. Fakat meslekler arasında ergonomik koşulların farklılığı ve mesleki gerekliliklerinin farklı oluşu meslek grupları arasında giysi türleri bakımından farklılaşmaların oluşmasına sebep olmuştur. Osmanlı dönemi esnaf giyiminin en belirgin özelliği katlı giyim tarzıdır. İç entarilerin üzerine giyilen farklı mesleklerde farklı türde giysi parçaları belde mutlaka bir şedd ile tamamlanmıştır. Üst giyimde iç entari, entari, gömlek, kaftan, yelek, ceket, cepken giyilirken alt bedene şalvar, potur, sıkma,

pantolon giyilmiştir. Bu dönemde, genel görünümde farklılık arz edip gösterişli giyim tarzına sahip olan esnaf grupları aşçılar ve peyklerdir. Bu iki grup esnaf genellikle uzun entarilerle görünümelerini zenginleştirmişler, giysilerine ergonomik detayların yanı sıra bazı form kazandıran uygulamalar ile hareketlilik de kazandırmışlardır. Sokaklarda gezici esnaf olarak hizmet veren esnafların giysi türleri genel olarak birbirine benzemektedir. Fakat bu esnaf içerisinde yer almasına rağmen sakalar esnafının tören giysileri de oldukça gösterişli olarak çizilmiştir. Tulumacılar esnafı, kayıkçılar esnafı, çömlekçiler esnafı, berberler esnafı görsellerde giysi tarzları, kıyafetlerde kullanılan kumaş tür ve renkleri ile farklılıklar arz eden gruplardır. Esnaf grupları görsellerde mesleklerinin gereklilikleri doğrultusunda aksesuarlar taşımaktadır. Hamallar esnafı yükleri kolay taşıyabilmek için sırtlarına bir çeşit destekleyici yastık ile resmedilirken berberler esnafı havluları ile bekçiler esnafı lambası ile kayıkçılar esnafı kürekleri ile görsellere konu olmuşlardır. Osmanlı döneminin en önemli giysi tamamlayıcıları arasında yer alan başlıklarda Osmanlı esnafının meslek türlerine göre farklılıklar arz eden aksesuarlar arasındadır. Sarık, fes, külah dönemin en önemli başlıklarıdır ve ayakkabılarda mest, yemeni, çarık esnaf teşkilatı üyelerinin en çok kullandığı ayakkabılar olarak görsellere yansımıştır. Osmanlı Devleti döneminde esnaf loncaları, kılık kıyafet türlerinde yaptıkları bu düzenlemeler ile mesleklerini icra eden esnafları diğer gruplardan ayırmayı, belirli kural dâhilinde ülke düzenine katkıda bulunmayı ve ahi geleneklerini sembolik anlamları ile sürdürebilmeyi amaçlamıştır.

Finansal Destek ve Teşekkür / Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

AKBAŞ Halil Emre, BOZKURT Serdar, YAZICI Kübra, “Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı Yapısı ve Yönetim Düşüncesi ile

Karşılaştırılması” *Muhasebe Ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 9, 2018, s.165-202. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/507425>

ASLANTÜRK Ahmet ve SUNAR, Mert, *Elbise-İ Antika Osmanlı Kıyafetleri*, Metamorfoz Yayıncılık, İstanbul, 2018.

ATASEVER, Muhammet, “Yesevî’de Bel Bağlamak”, *Asia Minor Studies*, C.11(1), 2023, s.1-20. <https://Doi.Org/10.17067/Asm.1210743>

ATASOY, Nurhan, *Osmanlı Kıyafetleri Fenerci Mehmed Albümü*, Koç Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

ATASOY, Nurhan, *1582: Surname-i Hümayun: Düğün Kitabı*, Koçbank Yayınları, İstanbul, 1997.

ÂTIL Esin, *Levni ve Surname Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, Koçbank Yayınları, İstanbul,1999.

BAYRAM Fahriye ve ALTINDAĞ Ülkü, “Topkapı Sarayı Arşivinden 19. Yüzyıl Fotoğrafları”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2008.

BAYRAM, Selahattin, “Osmanlı Devleti’nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları” İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 21, 2021,s. 81-115 Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/10263>

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 2009.

CİLOŞOĞLU Melike ve ELMAS Hüseyin, “Lale Devri’nde (1718-1730) Jean Baptiste Van Mour’un Tablolarındaki Erkek Giyimlerinin İncelenmesi”, *İdil Dergisi*, C. 64, 2019, s. 1757-1766. <https://Doi.Org/: 10.7816/İdil-08-64-12>

DALVİMART, Octavien, *Osmanlı Kostümleri. (Çeviren: Ali Bertay)*, İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul 2012.

DİNÇER, Kübra, “19. yy Osmanlı Esnaf Birliklerinin ve Mensubu İşyerlerinin Şirketlere ve Cemiyetlere Dönüştürme Denemesi ve Sonuçları” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, (Yüksek Lisans Tezi), s.1 Erişim adresi:

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=SzFg5NcyFvQV8TBclrZHcQ&no=w84gg92jDeYNkQMgIyNBqg>

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 2011.

GÖZELLER, Ali, “Osmanlı’da Fotoğrafçılığın Gelişimi ve Yıldız Sarayı Fotoğraf Albümleri Koleksiyonu” *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, C. 21, 2021, s.100-117. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2039528>

GÜLER, İbrahim, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı Esnaf ve Zanaatkârları ve Sorunları zerine Gözlemler” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.2, 2000, s.121-158. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217460>

GÜNDÜZÖZ, Güldane, “Tasavvuf Kültüründe Hırka, Âlem ve Seccâde”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 64, 2017, s.79-94. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/438381>

GÜNER, Deniz “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kıyafet yasakları” *Rumeli’de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, C.37, 2023, s. 598-608. <https://Doi.Org/10.29000/rumelide.1406053>.

KAL’A, Ahmet “Esnaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s.423-621.

KESKİN KOÇ Neslihan İlknur, “Osmanlı Şiirinin nemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb’ın Türk Kıyafetleri Albümü” *Türkiyat Mecmuası*, C. 26(2), 2016, Erişim adresi: s.247-265. [10.18345/iuturkiyat.282715](https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.282715)

KILINÇ, Nurgül, “Şalvar”, *Ahilik Ansiklopedisi*, C. 3, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları, Ankara 2017.

KIRPIK, Güray, “Osmanlı’da Hamallık Mesleği Ve İlgili Arşiv Belgeleri”, *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, C. 2(3), 2015 s. 220-233. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84786>

KOCA, Emine ve KOÇ, Fatma “Kıyafetnameler ve Ralamb’ın Kıyafet Albümü’deki 17. Yüzyıl Osmanlı Toplumunu Giysi zelliklerinin İncelenmesi”, *Turkish Studies - International Periodical For The*

Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic. C.9 (11), 2014, s. 371-394. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7557>

KOCA, Emine, “18 ve 19 Yüzyıl Osmanlı Erkek Modası” *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, C. 7, 2009, s. 63-81.
Erişim adresi:
https://isamveri.org/pdfdrq/D02907/2009_7/2009_7_KOCAE.pdf

KOCA, Emine, “Osmanlıda Yapılan Kılık Kıyafete İlişkin Reformların Erkek Giysilerinin Biçimsel Özelliklerine Etkileri” *Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Araştırmaları Kongresi*, 2012, s. 664-681.

KOCA, Emine, KOÇ, Fatma, “19 Yüzyıl Osmanlı Gezici Esnaflarının Giyim Kuşam Özellikleri”, *Uluslararası Türk ve Dünya Kültüründe Kahramanmaraş Sempozyumu*, 2013.

KESKİN KOÇ, Neslihan İlknur, “Osmanlı Şiirinin Önemli Bir Görsel Kaynağı Ralamb’ın Türk Kıyafetleri Albümü” *Türkiyat Mecmuası*, C. 26(2), 2016, s.247-265.

KOÇU Reşat Ekrem, *Tarihte İstanbul Esnaftı*, Doğan Kitap Evi, İstanbul 2002.

KOYUNCU Nuran, “Osmanlı Devleti’nde Esnaf Gediklerinin Hukuki Esasları, Gelişimi ve İlgası” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26(2), 2018, s. 47-76. <https://Doi.Org/10.15337/Suhfd.431651>

KURU Songül ve PAKSOY Candan, “Anadolu’da Ayakkabı ve Cumhuriyet Dönemi Ayakkabı Kültürü”, 38. *Icanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 2008, s.821-836.

MUSLU, Ramazan, “Türk Tasavvuf Kültüründe Tarikat Kıyafetleri ve Sembolik Anlamları”, *Ekev Akademi Dergisi*, C.36, 2008, s. 43-66. <http://dx.doi.org/10.9737/hist.2020.967>

OSMAN HAMDİ BEY ve LAUNAY, Marie De Launay, *1873 Yılında Türkiye’de Halk Giysileri Elbise -İ Osmaniyye (Les Costumes Populaires Turquie)*, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999.

ÇETİN Ökkeş Hakan ve ÇELİK Emine Ünzile, “Elbise-İ Atika-İ Osmaniye” *History Studies*, C.12 (6), 2020, s. 307-333.

ÖNDER Mehmet “Konya’da Erkek Giyimleri” *Türk Etnografya Dergisi*. C. 3, 1958, s. 78-79. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2158325>

ÖNTUĞ, Murat, SOYSAL Mehtap, “Gezinlerin Gözünden Gravürlere Yansıyan XVIII ve XIX. Yüzyıl İstanbul Şehir Yapıları ve Günümüz Karşılaştırması” *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, 2020, s. 85-112. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1371380>

ÖZDEMİR Elif ve TEZCAN Hülya, “Osmanlı Toplumunda Kadın Giyiminin Seyyahlar Üzerinden İncelenmesi”, *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal (Smart Journal) Dergisi*, C. 8 (61), 2022, s. 1203-1214. <http://dx.doi.org/10.2922 8/smryj.63375>

ÖZENDEŞ, Engin, *Abdullah Freres Osmanlı Sarayının Fotoğrafçıları*, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 1998.

ÖZTUNÇ Hüseyin Baha “Osmanlı Devleti’nde Kartpostal Kullanımı ve Yasaklı Kartpostallar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.67, 2020 s. 541-561. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4274>

PAPİLA, Aytül, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Batılılaşma Döneminde Resim Sanatının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kimliğinin Resimsel Anlatımı”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, C.1(1), 2008, s. 117-134. <https://doi.org/10.18603/Std.02349>

SANDALCI, Mert, *Max Fruchtermann Kartpostalları*, Koçbank Yayınları, İstanbul 2000, s. 292-561-420.

SERENTİ, “Osmanlı’da Lonca Teşkilatı ve Esnafılık” Erişim adresi: <http://www.Serenti.Org/Osmanlida-Lonca-Teskilati-Ve-Esnaflik/>,11.06.2024

SEVİM Mustafa, *Gravürlere Türkiye İstanbul 3*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 2002.

ARIĞ SEZER Ayten, “Türklerde Kıyafetin Kısa Tarihi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.22, (64-65-66), 2006, s. 141-160. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680789>

SUBAŞI, Oktay (2019). “Osmanlı Esnafının Sosyo Ekonomik ve Kültürel Hukuku” Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2019, (Yüksek Lisans Tezi), s.21.

YENER, Enise “Ankara’da Erkek Kıyafetleri”, *Türk Etnografya Dergisi* C.15, 1976 s.125-135.

YILDIRIM, Zafer, “Osmanlı Devleti’nde Esnafın Genel Özellikleri ve XVIII. Yüzyıl Konya Esnafıyla İlgili Bazı Tespitler”, *International Journal Of New Approaches İn Social Studies*, C. 5(1), 2021, s. 305-321. <https://doi.org/10.38015/Sbyy.947262>

Extended Abstract

One of the key elements of the social, cultural, and economic structure in the Ottoman Empire was the guild system, which was rooted in the traditions of Ahilik (a fraternity system). The Ottoman craftsmen were organized under specific regulations, strict rules, and traditions. One of the rules established by the guild, which contributed significantly to the social, economic, and military life of the time, concerned the attire of its members. While the Ottoman guild system has been the subject of various studies from different perspectives, one important feature—the clothing characteristics of the guilds—has not been explored before. The attire of Ottoman craftsmen was shaped by the rules set by their guilds. This study aims to provide detailed information on the general appearance of different guild groups, as featured in important visual sources of the period, such as miniatures, engravings, paintings, postcards, and photographs, and to examine their clothing characteristics.

In this study, period visuals, along with written documents and records, were analyzed using a qualitative research model within the framework of descriptive research methods. Alongside historical sources, modern visual-centric studies were also examined at this stage. Important information about Ottoman guilds was drawn from Evliya Çelebi’s *Seyahatname* and other major sources from the period. Evliya Çelebi mentions more than a thousand types of craftsmen. From these various guild groups, 15 guild members were selected for their traditional clothing characteristics. These guilds were chosen based on their importance as occupational groups of the period, their active roles in daily life, and their frequent representation in Ottoman-era visuals, which helped in the

analysis of their clothing. The study focused on visual materials representing 15 different crafts (baker, herbalist, cook, barber, confectioner, fireman, liver seller, bagel seller, porter, coffee seller, water carrier, footman, potter, watchman, boatman), using miniatures, engravings, postcards, paintings, and photographs as sources.

The analysis of clothing in these visuals followed an order from top to bottom and from inner to outer garments. The general appearance of the craftsmen depicted in the visuals was cross-referenced with written sources about guild clothing to enhance reliability. The symbolic values of the garments, which were shaped in parallel with Ahilik traditions, were also examined, along with their contributions to the overall appearance of the guild groups. Additionally, headgear and shoes, which were integral to Ottoman guild attire and designed according to the needs of the profession, were considered in this study. The work analyzed the styles of clothing worn by members of the Ottoman guilds, which were shaped by the requirements of their profession and Ahilik traditions, using both visual and written sources to shed light on the socio-cultural structure of the period.

In the Ottoman Empire, the guild system was a significant institution with influence over social, political, economic, and religious matters. One of the notable features of the guild system was the specific clothing regulations that craftsmen adhered to, which signified both their profession and their status within the guild. Although differences existed between guilds in terms of clothing types, the *şedd* (belt) and *şalvar* (baggy trousers) were two common garments found across all guilds. These garments, inherited from Ahilik traditions, held symbolic meaning and were worn during specific rituals. In addition to their symbolic value, Ottoman craftsmen's attire reflected the general appearance of Ottoman men, while also being shaped by ergonomic conditions and the practical needs of their professions. Layered clothing was a key feature, with different outer garments worn over inner robes, and a *şedd* belt completing the ensemble. Upper garments included robes, shirts, caftans, vests, jackets, and *cepken* (a short jacket), while lower garments consisted of *şalvar*, trousers, or tight-fitting pants. Among the guild groups, cooks and footmen were known for their elaborate and eye-catching attire, which featured long robes with added ergonomic details that gave movement and

form to the garments. The clothing of street craftsmen, who served as itinerant workers, was generally similar, but the ceremonial attire of water carriers (sakas) stood out for its grandeur. Firemen, boatmen, potters, and barbers were distinguished by the types of fabrics and colors used in their clothing. Headgear, a crucial part of Ottoman attire, varied among guilds, with turbans, fez, and caps being the most common. In terms of footwear, mest, yemeni, and çarık shoes were most frequently worn by guild members. Through their regulations on clothing, the Ottoman guilds sought to distinguish their members from other groups, contribute to societal order, and preserve the symbolic meanings of Ahilik traditions.

This study, which examines the clothing characteristics of the Ottoman guild system as represented in period visuals, is limited in scope to the following guild groups: baker, herbalist, cook, barber, confectioner, fireman, liver seller, bagel seller, porter, coffee seller, water carrier, footman, potter, watchman, and boatman. The selection of these guild groups was based on their active role in daily life and their distinctive clothing characteristics. Additionally, the visual sources examined were restricted to miniatures, engravings, postcards, paintings, and photographs. The inclusion of these visual sources was based on the availability of detailed information about Ottoman craftsmen in historical records.

The Ottoman Empire, which left a mark on world history from military, political, social, cultural, and artistic perspectives, has been the subject of numerous studies. Among these, many have contributed significantly to Turkish fashion history. However, these studies tend to focus primarily on palace life and the clothing of palace officials. There are far fewer studies examining the clothing traditions of the general population in the Ottoman Empire, and the attire of the guild system, an important organization in Ottoman society, has not been researched at all. To ensure the sustainability of Turkish culture, it is crucial to increase the number of studies focused on the general population in the Ottoman Empire and to provide future generations with accurate, tangible information.

The increase in the use of photography in the 19th century has made visual resources more accessible, allowing for research to be

conducted with concrete data. This development should be used to pass on the culture of everyday life and traditional social customs to future generations, and more research should be conducted to ensure the continuity of this cultural heritage.

The Ottoman guild system, known not only for the professions they performed but also for their adherence to the traditions and customs passed down from the Ahilik fraternity, was a crucial element of the economic, social, and military structure of the empire. While these guild groups have been the subject of many studies, their clothing characteristics, which could provide significant insights into the socio-cultural context of the period, have not been extensively researched. This study explores the attire of Ottoman guild members, focusing on how their clothing was shaped by their professions. The analysis, based on important visual sources from the period, sheds light on Ottoman craftsmen's attire, which forms an essential part of Turkish fashion history. By focusing on the sustainability of culture, the study contributes to the transmission of traditional clothing styles to future generations and serves as an example for future field studies.